

ROZDZIAŁ XXIV

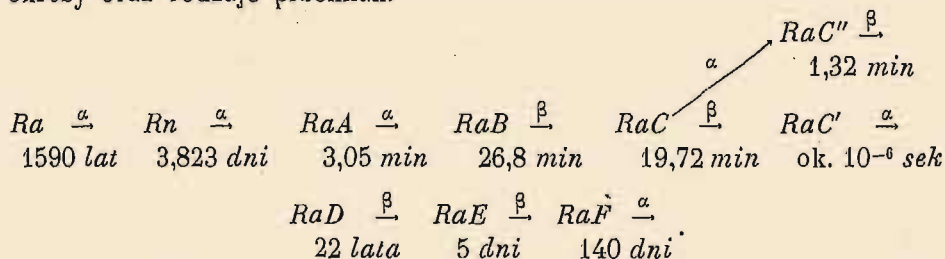
R O D Z I N A R A D U

§ 127. Skład rodziny. Rad.

Rad, którego ciężar atomowy wynosi 226,0, zajmuje w układzie periodycznym miejsce oznaczone liczbą atomową $Z = 88$, położone w ostatnim wierszu i w drugiej grupie.

Z radu powstają liczne pierwiastki pochodne, z których pierwszy jest to radon, gaz promieniotwórczy; przemiana radonu prowadzi do szeregu pierwiastków krótkotrwałych (osad aktywny krótkotrwały); ostatni spośród nich wytwarza *RaD*, zaliczany wraz ze swymi pochodnymi do długotrwałego osadu aktywnego.

W podanym poniżej schemacie przemian tej rodziny są zaznaczone okresy oraz rodzaje przemian.

Rad. Metody służące do oznaczenia średniego czasu życia zostały opisane w poprzednich rozdziałach (§§ 78 i 79, por. § 130). Przypominamy, że ta stała może być oznaczona bądź za pomocą metod fizycznych, bądź drogą chemiczną. Metody fizyczne polegają na liczeniu cząstek α wysyłanych w sekundzie przez 1 g *Ra* lub na mierzeniu ładunku przeniesionego przez cząstki α . W metodzie chemicznej bada się szybkość powstawania radu ze znanej ilości jonu, pozostającej w mineralu w równowadze ze znaną ilością radu.

Metody fizyczne dają wartości okresu, różniące się o kilka procentów (od 1600 do 1700 lat); najlepsze doświadczenia wykonane metodą chemiczną prowadzą do wartości okresu, wynoszącej 1680 lat. Wartość przyjęta w roku 1930 przez Komisję Stałych Promieniotwórczości wynosi 1590 lat.

Rad został otrzymany w postaci czystej soli oraz w postaci metalu. Ciężar atomowy radu został oznaczony z dużą dokładnością. Własności chemiczne radu, opisane w §§ 38 i 41, można w zupełności scharakteryzować na podstawie izomorfizmu soli radowych i barowych. Widmo optyczne radu jest zbadane dokładnie i wyczerpująco; znany kilka poziomów absorpcji promieni X w atomach radu.

Promienie α (zasięg 3,39 *cm* w powietrzu w 15° pod ciśnieniem 760 *mm*), wysyłane w przemianie radu, składają się oprócz grupy głównej z nielicznej grupy cząstek mniejszej prędkości (subtelna budowa, § 69). Ponadto wykryto za pomocą analizy magnetycznej trzy grupy promieni β , powstające drogą wewnętrznej konwersji niezbyt przenikliwego promieniowania γ (189 *ekw*).

W celu dokładnego oznaczania ilości radu posługujemy się pomiarami wydzielanego radonu (§ 49) lub promieniowania γ (§ 97).

Na podstawie znajomości liczby cząstek α wysyłanych przez 1 *g Ra* oraz liczby jonów wytworzonych przez jedną cząstkę znajdujemy, że w warunkach zupełnej absorpcji w powietrzu promieniowania wysyłanego we wszystkich kierunkach można otrzymać prąd jonowy o natężeniu $2,4 \cdot 10^6$ *j. es*.

Pomiary jonizacji wytworzonej przez cienkie warstwy soli odparowanej z rozcieńczonego roztworu dają wyniki zgodne z tymi obliczeniami. Tak np. stwierdzono, że całkowita aktywność radu pozbawionego pierwiastków pochodnych jest większa od aktywności takiej samej ilości uranu ($UI + UII$) w stosunku $2,4 \cdot 10^6 / 1,4 = 1,7 \cdot 10^6$.

§ 128. Radon i krótkotrwałe osad aktywne.

W rozdziale IX podaliśmy szczegółowy opis własności radonu. Jest to gaz promieniotwórczy, powstający bezpośrednio z radu; okres radonu, wynoszący 3,823 dni, mógł być wyznaczony z wielką dokładnością dzięki udoskonaleniu metod pomiarowych, opartych na stosowaniu przenikliwych promieni γ wysyłanych przez pierwiastki pochodne radonu (por. tabl. 11 Przypisów i rozdz. IX).

Radon jest to gaz szlachetny, $Z = 86$; pomimo stosunkowo krótkiego życia zdołano go otrzymać w czystym stanie. 1 curie radonu zajmuje pod ciśnieniem atmosferycznym i w 0° objętość 0,64 *mm*³. Na podstawie ciężaru atomowego radonu, wynoszącego 222, obliczamy, że 1 curie radonu waży $6,5 \cdot 10^{-6}$ *g*. 1 curie zawiera $1,83 \cdot 10^{16}$ atomów.

Radon może być skondensowany w temperaturze ciekłego powietrza drogą adsorpcji na oziębionych ściankach; zabieg ten bywa często stosowany w celu oczyszczania radonu. Używając stosunkowo znacznych ilości radonu można wyznaczyć ciśnienie jego pary nasyconej w zależności od temperatury. Punkt wrzenia radonu wynosi — 65°C .

Widmo optyczne radonu zostało zbadane bardzo starannie. W miarę jak radon zanika, pojawia się widmo gazu helu.

Przemianie radonu towarzyszy emisja cząstek α o zasięgu 4,12 *cm* w powietrzu w temperaturze 15° i pod ciśnieniem normalnym. Nie znamy żadnego innego promieniowania radonu.

Przyrządzanie rurek z radonem jest czynnością wykonywaną często na użytek laboratoryjny i leczniczy.

Z radonu powstaje osad aktywny, składający się z trzech pierwiastków: *RaA*, *RaB* i *RaC* (rozdz. X), których okresy wynoszą 3,05 minut, 26,8 minut i 19,7 minut. Rad *A* wysyła promienie α o zasięgu 4,72 *cm* (w powietrzu w 15° i pod ciśnieniem normalnym); rad *B* wysyła promienie β i γ . Rad *C* występuje zawsze wraz z dwoma krótkotrwałymi pierwiastkami pochodnymi *RaC'* i *RaC''*; promieniowanie tej mieszaniny jest złożone z promieni α , β i γ . Przemiana *RaC* należy do typu rozgałęzień; bardzo znaczna większość atomów wysyła promienie β i zamienia się na *RaC'*, niewielki zaś ułamek, wynoszący około 0,03%, wysyła promienie α i zamienia się na *RaC''*.

Główna grupa promieni α posiada zasięg 6,96 *cm* w powietrzu i jest wysyłana w przemianie *RaC'*. Zgodnie z prawem *Geigera-Nuttalla* znaczna długość tego zasięgu świadczy o tym, że czas trwania *RaC'* musi być niezmiernie krótki. Te wnioski zostały sprawdzone doświadczalnie, za pomocą metody opartej na odskoku β (§ 87). Jest to zarazem dowód istnienia pierwiastka *RaC'*, ostatniego ogniwa pomiędzy *RaC* i długotrwałym pierwiastkiem *RaD*.

RaC'' został oddzielony od *RaC* za pomocą odskoku atomów powstających w częściowej przemianie α *RaC*. Okres *RaC''* wynosi 1,3 *min*; ciało to wysyła promienie β i γ podobne do promieni *RaC*, lecz znacznie słabsze. Przemiana *RaC''* prowadzi do ciała posiadającego ten sam ciężar atomowy i tę samą liczbę atomową co *RaD*.

Na tablicy 14 Przypisów znajdują się wartości liczbowe, służące do obliczania wzrostu i zaniku osadu aktywnego.

Chemiczne i elektrochemiczne własności składników osadu aktywnego mogą być scharakteryzowane na podstawie izotopii. Stwierdzono doświadczalnie, że *RaA* jest to izotop *Po*, *RaB* — izotop *Pb*, *RaC* — izotop *Bi*. Reguła przesunięć pozwala przewidzieć chemiczne własności *RaC'* i *RaC''*; pierwszy z tych pierwiastków jest to izotop *Po*, drugi zaś izotop *Tl*.

Istnieją sposoby oddzielania ciał *A*, *B* i *C*. Prawie zupełnie czysty *RaA* można otrzymać aktywując dowolne ciało w radonie w ciągu bardzo krótkiego czasu. Najdogodniejszy sposób otrzymywania czystego *RaB* polega na zbieraniu w ciągu krótkiego czasu atomów odskoku, wyrzucanych w przemianie α *RaA*. Wreszcie czysty *RaC*, wolny od *RaB* można otrzymać drogą osadzania go na płycie niklowej, zanurzonej w roztworze *Ra(B + C)* w kwasie solnym.

§ 129. Osad długotrwały.

RaD powstaje pośrednio z *RaC* za pośrednictwem *RaC'*. Promienowanie *RaD*, bardzo słabe i wykryte stosunkowo niedawno, składa się z kilku grup promieni β , powstających w zjawisku wewnętrznej konwersji jądrowego promieniowania γ o energii 47 ekw (§ 94), którego współczynnik absorpcji w glinie jest zbliżony do 1 cm^{-1} . Istnieje grupa promieni γ znacznie mniejszych, o współczynniku absorpcji $\mu = 45 \text{ cm}^{-1}$; jest to promienowanie charakterystyczne serii *L* pierwiastka 82, gdyż *RaD* jest to izotop ołowiu.

Jak wynika z reguły przesunięć, *RaD* musi wysyłać jądrowe promienie β , dotąd mało jeszcze zbadane. Za pomocą metody *Wilsona* można uwidocznic promienie β pochodzenia fotoelektrycznego, których zasięg jest zbliżony do 1 cm , oraz promienie o zasięgu jeszcze krótszym; jest rzeczą możliwą, że te ostatnie są to jądrowe promienie β *RaD*.

RaE powstający w przemianie *RaD* posiada promienowanie składające się prawie wyłącznie z promieni β , stosunkowo przenikliwych, tworzących widmo ciągłe, a zatem związanych bezpośrednio z przemianą promieniotwórczą; ponadto istnieje słabe promienowanie γ , dosyć przenikliwe: $\mu_{Al} = 0,34 \text{ cm}^{-1}$. *RaE* zamienia się w polon (*RaF*). Polon wysyła promienie α o zasięgu $3,87 \text{ cm}$ w powietrzu (w temperaturze 15° i pod ciśnieniem normalnym) i zamienia się na pierwiastek niepromieniotwórczy, mianowicie izotop ołowiu. Preparaty polonu wysyłają również słabe, lecz bardzo przenikliwe jądrowe promienowanie γ oraz jeszcze słabsze i bardzo miękkie promienowanie γ o naturze promienowania charakterystycznego, wzbudzonego przez promienie α w polonie i w metalu, na którym ten pierwiastek został osadzony.

Polon może być oddzielony od *RaE*; okresy obu ciał zostały zmierzone metodą bezpośrednią. Przyjęta wartość okresu *RaE* wynosi $5,0 \text{ dni}$; okresu polonu — 140 dni . Zanik *RaE* jest przedstawiony graficznie na rys. 161, I, zanik polonu na rys. 162, I.

Okres *RaD* może być zbadany tylko na podstawie promienowania jego pochodnych. Najdawniej używana metoda, nie wymagająca obserwacji w ciągu zbyt długiego czasu, polega na tym, że wyznacza się ilość polonu wytworzonego po upływie danego czasu przez *RaD*, który powstał ze znanej ilości radonu.

Z początkowej liczby Q atomów *Rn* powstaje taka sama liczba atomów *RaD*; liczba atomów *Po* utworzonych po upływie czasu t wynosi $q = QF(t)$, gdzie $F(t)$ jest to funkcja, której znajomość pozwala obliczyć okres *RaD* (por. rys. 162). W ten sposób otrzymano wartość $T = 16 \text{ lat}$, którą aż do ostatnich czasów uważano za prawdziwą. Bezpośrednie pomiary zaniku *RaD* w równowadze przejściowej z *RaE* i *Po* wykazały jednak, że ta wartość jest zbyt mała. Pomiary te były wykonywane w ciągu 20 lat. Posługiwano się promienowaniem β *RaE* oraz promie-

niowaniem α *Po*; znaleziono, że okres wynosi około 20 lat. Wyniki te znalazły potwierdzenie w nowszych badaniach, wykonanych za pomocą metody analogicznej do metody stosowanej dawniej. Można przyjąć, że najbardziej prawdopodobna wartość T wynosi 22 lata. Zanik *RaD* jest przedstawiony na rys. 162 III.

Na podstawie własności chemicznych i elektrochemicznych zaliczamy *RaD* do izotopów ołowiu ($Z = 82$). Tak np. z minerałów uranowych *RaD* wydziela się wraz z zawartym w nich ołowiem. Liczne bezskuteczne próby oddzielenia *RaD* od ołowiu miały wielkie znaczenie, gdyż przyczyniły się do utworzenia pojęcia izotopii.

RaD może być osadzony elektrolitycznie podobnie jak ołów bądź jako metal na katodzie, bądź jako nadtlenek na anodzie (§ 118).

Możemy wydobywać *RaD* bezpośrednio z minerałów promieniotwórczych, w ten sposób jednak otrzymuje się go w stanie bardzo małej koncentracji, ponieważ jest zmieszany z ołowiem w stosunku 1:10⁷ — 10⁸.

Inny, dogodniejszy sposób polega na tym, że wydziela się *RaD* nagromadzony w preparatach radu, przechowywanych w ciągu długiego czasu. Doświadczenie to zostało wykonane w kilku laboratoriach: do roztworu soli radowej dodaje się niewielką ilość metali porywających *RaD*, np. *Cu* lub *Bi*, które strąca się siarkowodorem w obecności *HCl*. Rad *E* oraz polon zostają wówczas strącone razem z *RaD*. W roztworze radu, pozbawionym zawartego w nim *RaD*, pierwiastek ten tworzy się znowu i po upływie kilku lat można powtórzyć to doświadczenie.

Ilość *RaD* powstająca w ciągu roku z 1 g *Ra* wynosi około 0,4 mg; ilość nagromadzona po upływie 22 lat, tj. czasu równego okresowi, wynosi 6,3 mg, ilość zaś odpowiadająca stanowi równowagi 12,7 mg. *RaD* otrzymany z *Ra* po upływie niezbyt długiego czasu nie zawiera, praktycznie biorąc, żadnych innych izotopów ołowiu; jeżeli jednak czas nagromadzania *RaD* jest bardzo długi, to do *RaD* przyłącza się nieaktywny ołów o ciężarze atomowym 206, biorący początek w przemianie *RaD*, którego ciężar atomowy wynosi 210. Po 22 latach z jednego gramu *Ra* powstaje 2,5 mg ²⁰⁶*Pb*. Stosunek ilości obu izotopów równa się zatem 0,4. Stosunek ten wzrasta nieustannie w miarę jak rad ulega zanikowi.

Można wreszcie używać jako źródeł radu *D* rurek z radonem, przyrządzanych w laboratoriach oraz w niektórych szpitalach.

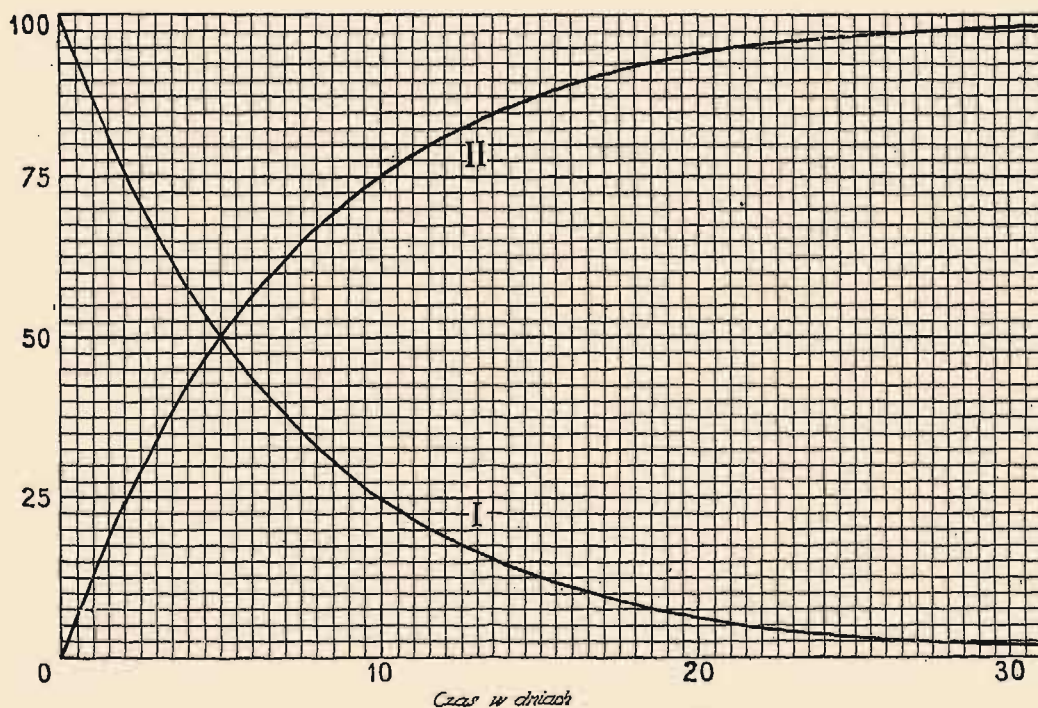
W tym celu zbiera się większą partię takich rurek po zaniku radonu. Po powierzchniowym wymyciu rurek zalewa się je wodą królewską, która rozpuszcza ciała *D*, *E* i *F*. Jednocześnie do roztworu przechodzi nieco szkła wraz z zawartymi w nim metalami, w szczególności zaś z ołowiem, którego ilość wystarcza zupełnie do strącenia *RaD* i jego pochodnych. W ten sposób otrzymuje się co najwyżej kilka mg ołowiu, który oczyszcza się chemicznie i zamienia na azotan. Tak otrzymany *RaD* należy przechowywać w flakonie z kwarcu lub pireksu.

RaE , izotop bizmutu ($Z = 83$), bywa wydobywany z roztworów RaD , z którym osiąga równowagę przejściową po upływie miesiąca.

RaE otrzymuje się najczęściej za pomocą elektrolizy lub osadza się go na płytce niklowej, zanurzonej w ciepłym roztworze tego pierwiastka w kwasie solnym. Potencjał katody, na której RaE osiada podczas elektrolizy, powinien wynosić od $-0,1$ do $-0,44$ wolta względem elektrody normalnej. W obu przypadkach polon zawarty w roztworze wypada razem z RaE , ponieważ jest szlachetniejszy od tego ostatniego. Z tego powodu polon należy wydobyć najpierw, zwłaszcza wtedy, kiedy znajduje się w roztworze w znacznej ilości. Z roztworu chlorku lub azotanu ołowiowego, zawierającego mieszaninę RaD i jego pochodnych, można oddzielić RaD drogą krystalizacji frakcjonowanej; otrzymane kryształy są prawie zupełnie wolne od RaE i RaF (polonu), które pozostają w roztworze.

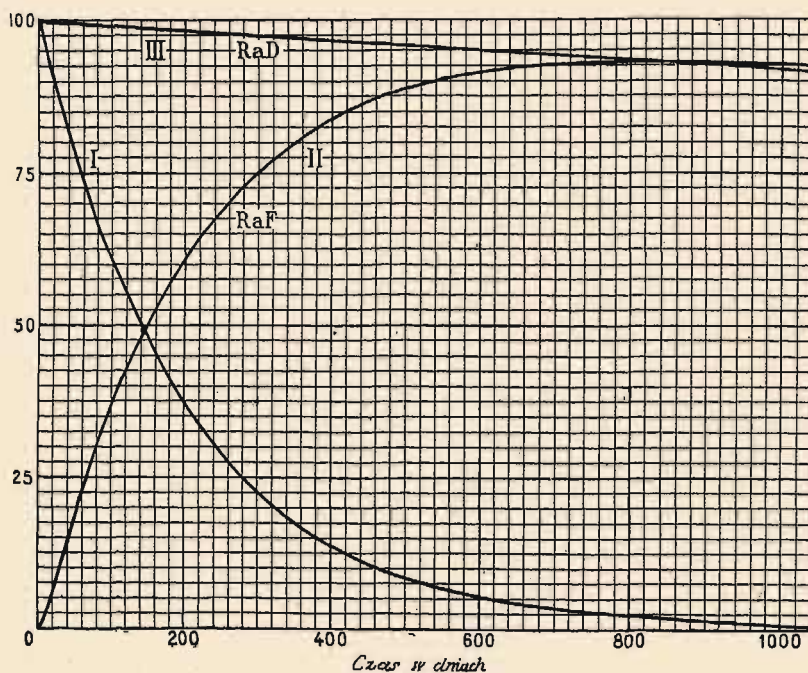
Polon ($Z = 84$) jest reprezentantem typu chemicznego, który może być badany tylko metodami nauki o promieniotwórczości. O własnościach chemicznych i elektrochemicznych polonu była mowa w §§ 39 i 118. Polonu nie otrzymuje się na ogół z minerałów, lecz najczęściej wydobywa się go z roztworu RaD . Nagromadzony polon może być usuwany od czasu do czasu w ten sposób, że osadza się go z roztworu na

Rys. 161. I — zanik RaE . II — powstawanie RaE z RaD . Krzywa I — liczba atomów zanikających w jednostce czasu, w procentach liczby początkowej. Krzywa II — liczba atomów zanikających w jednostce czasu w założeniu, że w chwili $t = 0$ liczba atomów RaD ulegających zanikowi jest równa 100.

płytkę srebrnej, wprawionej w ruch obrotowy. Roztwór powinien być słabo kwaśny i zawierać nieco kwasu solnego obok kwasu octowego lub azotowego. W celu oczyszczenia polonu lub przeniesienia go z jednego podłoża na inne stosuje się najczęściej destylację polonu lub jego związków.

Z roztworu zawierającego *RaD*, *RaE* i *RaF* w stanie równowagi możemy wydobyć najpierw polon, następnie *RaE* i ustalić odpowiedniość

Rys. 162. I—zanik *RaF*. II—powstawanie *RaE* z *RaD*. III—zanik *RaD*. Rzędne krzywych I i III są to liczby atomów zanikających w jednostce czasu, wyrażone w procentach liczby początkowej. Rzędne krzywej II są to liczby atomów *RaE* zanikających w jednostce czasu, obliczone w założeniu, że w chwili t liczba atomów *RaD* zanikających w jednostce czasu jest równa 100. Przecięcie krzywych II i III odpowiada równowadze między *RaD* i *RaF*.

między ilością polonu i natężeniem promieniowania *RaE*, zmierzonym w określonych warunkach. Na tej podstawie można oznaczyć ilościowo *RaD* i *RaE*¹⁾.

Jeżeli *RaD* w chwili początkowej został pozbawiony swych pierwiastków pochodnych, to ilość każdego z nich narasta według innego prawa. Powstawanie *RaE* jest to szczególny przypadek zagadnienia dwóch substancyj (§ 60); ilość q wzrasta w czasie, przechodzi przez maximum

¹⁾ W jednym z przyrządów używanych w tym celu w Paryskim Instytucie Radowym ilość *Po* dająca 10000 *j.es.*, odpowiada ilości *RaE* dającej 1 *j.es.*; masa tej ilości *Po* wynosi $q = 1,65 \cdot 10^{-8}$ g; masa *RaE* około $5q/140$, masa zaś *RaD* $22,365q/140$, tj. około $5,9 \cdot 10^{-8}$ g *RaE* i $9,5 \cdot 10^{-5}$ g *RaD*.

po upływie około 50 dni, po czym powoli zanika zgodnie z prawem wykładniczym charakteryzującym zanik RaD . Stała zaniku RaE jest tak wielka wobec stałej RaD , że proces narastania RaE może być przedstawiony z dostateczną dokładnością za pomocą wzoru: $q = q_{\infty}(1 - e^{-\lambda t})$, gdzie q_{∞} jest to ilość maksymalna (rys. 161, II).

Natomiast powstawanie polonu (rys. 162, II) musi być rozpatrywane jako zagadnienie trzech substancji (§ 61). Niech będzie N_3 liczba atomów polonu nagromadzonych w chwili t , $N_{1,0}$ — początkowa liczba atomów RaD . Otrzymujemy (por. § 61, rozdz. XI) wyrażenie postaci: $\lambda_3 N_3 / \lambda_1 N_{1,0} = P e^{-\lambda_1 t} + Q e^{-\lambda_2 t} + R e^{-\lambda_3 t}$ ¹⁾, gdzie $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3$ są to stałe zaniku RaD, RaE i RaF . Po upływie dwóch miesięcy drugi wyraz może być zaniebany wobec dwóch pozostałych.

N_3 przechodzi przez maximum w chwili $t = 3$ lata, po czym zmniejsza się w ten sam sposób, co RaD . Stałe zaniku posiadają wartości, z których układu wynika, że stosunek RaE do RaD w stanie równowagi przejściowej jest taki sam jak w chwili, kiedy ilość RaE przechodzi przez maximum, stosunek zaś Po do RaD jest większy tylko o 2% od stosunku w chwili maximum.

Opierając się na tym wzorze i dokonywając w określonych odstępach czasu ekstrakcji polonu, przekonywamy się, że przemiany w roztworze radu D odbywają się zgodnie z teorią.

§ 130. Ewolucja radu.

Ewolucja przemian radu jest bardzo zawiła z powodu znacznej liczby i różnorodności pierwiastków pochodnych. Weźmy pod uwagę sól radową, która została zamknięta w zalutowanej rurce po usunięciu wszystkich pierwiastków pochodnych drogą krystalizacji i oczyszczania. Aktywność soli jest wówczas najmniejsza; jej promieniowanie składa się w przeważnej części z jednej tylko grupy promieni α . Podczas pierwszego miesiąca po sporządzeniu preparatu, w kryształach i w rurce nagromadzają się krótkotrwałe produkty przemian, mianowicie radon i osad aktywny. Jednocześnie pojawiają się w promieniowaniu trzy nowe grupy promieni α oraz wydadne promieniowanie β i γ RaB i RaC . Po tej ewolucji, zakończonej w ciągu miesiąca, następują zmiany znacznie powolniejsze, polegające na nagromadzeniu się ciał D, E i F , i uzależnione głównie od szybkości powstawania RaD . Wraz z pojawieniem się RaD i jego pochodnych ukazuje się nowa grupa promieni β wysyłanych przez RaE oraz piąta grupa promieni α wysyłanych przez Po .

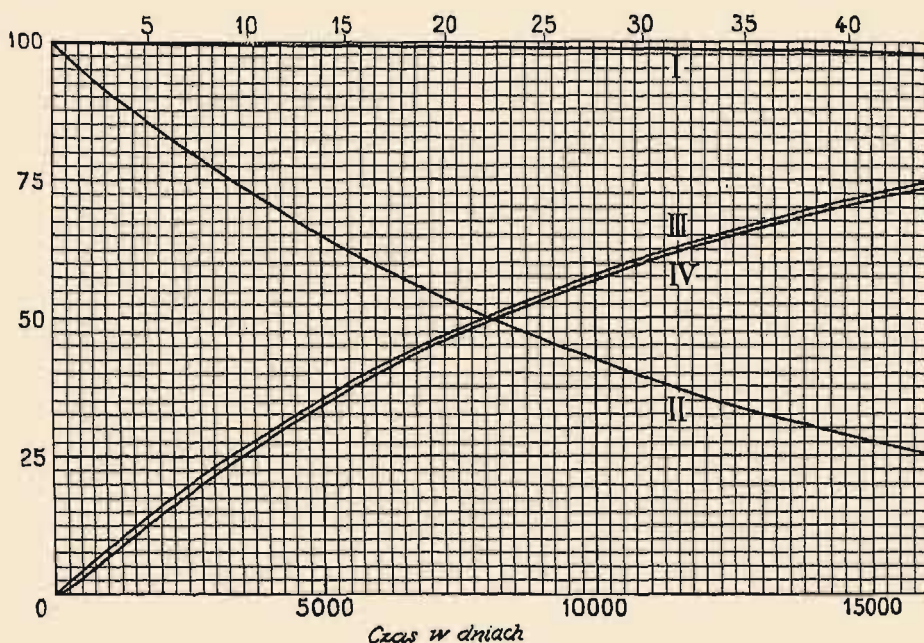
Okres szybkiej ewolucji daje się opisać z dosyć znacznym przybliżeniem jako zagadnienie dwóch substancji, z których jedna, mianowicie

¹⁾ $P = \lambda_2 \lambda_3 / (\lambda_2 - \lambda_1)(\lambda_3 - \lambda_1)$; $Q = \lambda_2 \lambda_3 / (\lambda_1 - \lambda_2)(\lambda_3 - \lambda_2)$; $R = \lambda_2 \lambda_3 / (\lambda_1 - \lambda_3)(\lambda_2 - \lambda_3)$.

Wartości liczbowe odpowiadające przyjętym wartościom okresów: 22 lata, 5 dni, 140 dni są następujące: $P = 1,01837$; $Q/P = 0,03639$; $R/P = -1,03639$.

macierzysta, jest to rad, druga zaś, pochodna, jest to radon wraz z ciałami RaA , RaB i RaC , narastający według prawa $q = q_{\infty}(1 - e^{-\lambda t})$, gdzie q_{∞} jest to ilość radonu w stanie równowagi, λ zaś jest to stała radonu. W podobny sposób możemy traktować powolną ewolucję jako zagadnienie dwóch substancji, w którym rolę substancji macierzystej odgrywa rad wraz z wszystkimi pierwiastkami pochodnymi aż do RaC' włącznie, rolę zaś pierwiastka pochodnego—grupa RaD , RaE i RaF (rys. 163, II). Przypisując pierwszej grupie stałą zaniku radu, drugiej zaś stałą zaniku radu D , znajdujemy, że połowa maksymalnej ilości $Ra(D + E + F)$ powstaje po upływie 22 lat i że równowaga z radem jest osiągnięta w ciągu około

Rys. 163. I—zanik Ra . II—zanik RaD . III—powstawanie RaD z Ra . IV—powstawanie RaF z Ra . Krzywe I i II—liczby atomów każdej substancji zanikających w jednostce czasu, w procentach liczby początkowej. Krzywe III i IV—liczby atomów RaD i RaF zanikających w jednostce czasu, w założeniu, że w chwili $t=0$ liczba atomów Ra zanikających w jednostce czasu jest równa 100.

140 lat. Po upływie tego czasu ilość RaD przechodzi przez maximum i następnie zmniejsza się zgodnie z prawem zaniku radu. Biorąc rzeczy dokładniej, obliczanie wzrostu polonu stanowi zagadnienie trzech substancji: $Ra \rightarrow RaD \rightarrow Po$ (rys. 163, IV)¹⁾.

Bardzo przenikliwe promieniowanie γ należy tylko do RaC , który osiąga stan równowagi z Ra już po miesiącu od chwili zaniknięcia rurki

¹⁾ Krzywa IV na rys. 163 może być przedstawiona wzorem:

$$\lambda_F N_F / \lambda_{Ra} N_{Ra, D} = 1,01428 [e^{-\lambda_{Ra} t} - 1,01749 e^{-\lambda_D t} + 0,01749 e^{-\lambda_F t}].$$

zawierającej sól radową. Dalsza ewolucja nie wpływa zatem na przenikliwe promieniowanie γ ; stosunek promieniowania γ dwóch rurek pozostaje niezmienny i równy stosunkowi ich zawartości radu, niezależnie od wieku preparatów po zakończeniu fazy początkowej.

Sprawy mają się inaczej, jeżeli mierzymy promieniowanie β lub słabo filtrowane promieniowanie γ . W tym przypadku część jonizacji pochodzi od RaD i RaE , z czego wynika, że stosunek promieniowania starego preparatu do promieniowania preparatu niedawno sporządzonego jest większy od stosunku ilości radu w obu preparatach.

Stosunek pomiędzy promieniowaniem α «starego» i «świeżego» preparatu jest również większy od stosunku zawartości radu, ponieważ pierwszy preparat zawiera stosunkowo większą ilość polonu. Wydzielanie ciepła, przynajmniej w części zależnej od energii promieni α , wzrasta również wraz z wiekiem preparatu. Doświadczenie wykazuje, że stosunek ilości ciepła wydzielanego przez «starą» i «świeżą» rurkę jest większy od stosunku natężeń bardzo przenikliwego promieniowania γ . Różnica wynosi około 10% w przypadku, gdy wiek jednej rurki wynosi 17 lat, druga zaś została świeżo sporządzona; jest to zgodne z obliczeniami opartymi na wartościach stałych zaniku oraz energii grup promieni α .

Jednocześnie z przemianami radu i jego pochodnych odbywa się narastanie nieaktywnych ciał, stanowiących ostateczny wynik przemian. Są to hel i ołów o ciężarze atomowym 206. Ilość tych ciał wzrasta z czasem w ten sposób, że granica teoretyczna jest osiągnięta dopiero po całkowitym zaniku substancji promieniotwórczej. Cała początkowa ilość radu byłaby wówczas zastąpiona przez Pb i He , których wzajemny stosunek powinien wynosić 206/20. Mielibyśmy zatem 910 mg ołowiu i 90 mg helu na gram radu.

Już po 22 latach, tj. po czasie równym okresowi RaD , ilość nieaktywnego ołowiu wynosi 2,5 mg na gram Ra , ilość zaś helu 0,71 mg, tj. 4 cm^3 . Rachunek wykazuje, że ilość helu powstającego po upływie kilku lat w rurce zawierającej około decygrama radu wystarcza do powstania ciśnienia wewnętrznego, mogącego przekroczyć dwie atmosfery, co jest oczywiście niebezpieczne dla preparatu. Jest zatem rzeczą wskazaną otwierać rurkę od czasu do czasu w celu wypuszczenia nagromadzonego helu.

Ponieważ w zalutowanej rurce zawierającej sól radową produkty przemiany Pb i He pozostają uwieszone, przeto strata masy preparatu może wynikać tylko ze straty energii ΔE , której towarzyszy ubytek masy Δm według wzoru $\Delta E = \Delta mc^2$. Strata energii w całkowitej przemianie jednego grama radu, zmierzona jako skutek cieplny, wynosi $3,4 \cdot 10^9$ kal, czemu odpowiada strata masy $1,6 \cdot 10^{-4}$ g. Obliczone w ten sposób straty masy są zbyt nikłe, aby można je było wykryć drogą ważenia, toteż próby stwierdzenia zmiany ciężaru zalutowanych rurek zawierających rad dały wyniki ujemne.